

Владимир Цветковић

Универзитет у Архусу, Данска

Перспективе српске теологије у екуменском дијалогу

Сажетак: Рад има три ствари за циљ. Прво је анализира увиде великих имена православног богословља двадесетог века Светог Николаја Жичког, о. Сергеја Булгакова и о. Георгије Флоровски по питању екуменизма. Друго је да покаже да без обзира на разлике у ставовима које су по питању екуменизма имала ова тројица аутора, да су они делили исте претпоставке, које су коначно дефинисале заједничко становиште Православне цркве према осталим хришћанским црквама. Треће и последње је да демонстрира да према теолошким убеђењима Флоровског и Булгакова нити акривија као примена строге канонске дисциплине, нити икономија као одступање од те дисциплине, могу бити начини да Православна црква уређује своје односе на осталим неправославним хришћанима.

Кључне речи: екуменски дијалог, међузаједништво, сједињење, акривија, икономија, љубав, отпалост, саборност.

Увод

Одмах на почетку се поставља питање оправданости теме која се бави екуменским дијалогом. По чему би екуменски дијалог требало да буде предмет православне теологије, укључујући ту и српску, ако је он по речима оца Георгија Флоровског везан за теолошки миље протестанског света.¹ Међутим, према истом аутору екуменски дијалог је непосредно везан и за православну теологију, али не на начин на који се он представља у екуменским круговима, као средство да се досегне хришћанско јединство, већ првенствено као средство да се стекне свест о расколу, разједињености и одвојености.² Због тога православна теологија као теологија Цркве у којој постоји непрекинуто прејемство Тајинског живота и вере, је итекако позвана да се овом предметом бави. Сама чињеница постојања нераскидивог континитета са раном Црквом додатно обавезује православну теологију да на основу свог историјског искуства понуди моделе за екуменско деловање. А сви модели, односно целокупни екуменски програм се према оцу Георгију налази у православној еклисиологији.³

Сходно томе овај текст не представља толико начин да се академски приступи темама из прошлости, већ скромни покушај да се на основу претходног искуства у екуменском дијалогу и увидима великих имена православног богословља двадесетог века предочи једно заједничко становиште које је оличавало јединство Православне Цркве по овом значајном питању у првој половини двадесетог века, м могло би да нам послужи као модел и на даље. Такво једно становиште не представља неку врсту уравниловке, по којој би они који са великим ентузијазмом гледају на

¹ G. Florovsky, The Quest for Orthodox Unity and the Orthodox Church, in: *Ecumenism I, A doctrinal Approach*, volume XIII of the Collected Works, Vaduz: B uchervertriebsanstalt, 1989, стр. 140.

² The Quest for Orthodox Unity and the Orthodox Church, стр. 140.

³ The Quest for Orthodox Unity and the Orthodox Church, стр. 141.

уједињење цркава тај ентузијазам требало да смање, нити да они који са неповерењем гледају на неправославне хришћане, одбијајући и помисао на неку заједницу са њима свој став треба да ублаже. Таква врста упросечавања би представљала и за једне и за друге издају оних вредности за које они мисле да представљају вредности Православне Цркве. Зато, овај рад има за циљ дефинисање оних вредности које и за једне и за друге представљају суштинске вредности Православне Цркве и које би требало да чине платформу на којој православни хришћани могу да улазе у односе са осталим хришћанима.

У даљем тексту ћу покушати да укратко прикажем екуменске моделе које су заступали велики теолошки умови с почетка двадесетог века и то пре свих Свети Николај Жички (1880–1956. г.), о. Сергеј Булгаков (1871–1944. г) и о. Георгије Флоровски (1893–1979. г.) и да поред различитости које ови модели носе у њима нађем оно заједничко за шта су сва тројица држали да представља суштинску вредност Православне Цркве. Поред тога желео бих да се осврнем на традиционалне моделе акривије и икономије који су дуго представљали начине да православна Црква уреди своје односе на осталим хришћанима, као и на став који су горепоменути богослови заузели према овим моделима.

Екуменско богословље Св. Николаја Жичког

Став Светог Владике Николаја према моделу који треба применити да би дошло до уједињења Цркава датира из 1909. године и изнет је као рекација на текст Лејтона Пјулена (Leighton Pullan), у коме овај оксфордски теолог тврди да је предуслов сједињење Православне и Англиканске цркве дијалог о доктринарним питањима који се тичу *filioque* и поштовања светитеља као и различитог схватања Евхаристије. У свом одговору у англиканском лондонском *Гардијану*, Никола Велимировић, каснији епископ Жички и Охридски ће се успротивити Пјуленовој позицији тврдећи да за „сједињење“ двеју Цркава је довољна постојећа доктринарна сагласност, али да оно што фали је „*unio cordium*“.⁴ Велимировић као предуслов за постизање сједињења види не толико у слагању по догматским питањима, колико у узајамној љубави. Он наводи пример швајцарских Старо-католика којима и поред тога што изостављају *filioque* и улажу племените и херојске напоре да до сједињења дође, преостаје још да превезију многе тешкоће не би ли дошли до жељеног циља. Иако је Велимировићево становиште даје широк спектар интерпретација треба нагласити да он не заступа догматско минимализам, на што он сам указује речима да када се буде достигло „једно срце“, онда ће се схватити да више не постоји јаз који раздваја Цркве, а онда се на миру може проступити сагледавању питања просхођења Духа Светих и осталих несугласица.⁵

Из Велимировићевог става се могу исвести неколико закључака. Прво, да ако је љубав та која може да залечи црквене деобе, онда је недостатак љубави за друге тај који проузрокује исте. Сагледано у хришћанској перспективи по којој је Бог љубав, пребивање ван љубави према другима је пребивање ван Бога и љубави Бо-

⁴ Текст је објављен на енглеском језику у лондонском англиканском листу *Guardian* (Чувар), 3. фебруара 1909. године. Проширена верзија овог текста са насловом „Питање сједињења Цркава“ објављена је на српском језику маја исте године у *Хришћанском веснику*, а касније је укључена и у светитељева *Сахрана дела*, књига 2., (Himmelsthür, 1986.), стр. 285–95.

⁵ Осврт на ову епизоду из живота Светог Владике Николаја укратко је приказан у U. von Arx, Bishop Nikolaj Velimirović (1980–1956) and His Studies in Bern within the Context of the Old Catholic — Serbian Orthodox Relationship, *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies* 20 (2006.), стр. 307–23.

жије, и императив хришћана је да теже ка јединству. Али, Велимировић је изричито у ставу да иако љубав треба да буде узајамна, једна страна треба да буде активнија да се јединство достигне. У овом посебном случају то се односи како не Старокатолике тако и на Англиканце. Према Велимировићу њихова жеља за јединством са Православнима не треба бити мотивисана филантропским разлозима, већ пре свега свешћу да су се стицајем историјских околности они одвојили од пуноће древне Цркве, коју Православље чува, и да једино сједињењем са Православном црквом они могу ову пуноћу да поврате. Неправославни хришћани нису били ни странци ни непријатељи за Светог Владика, већ су они попут заблуделог сина из Јеванђеоске приче (Лк. 15: 11–31) ти који се враћају у очев дом, и ми, Православни не треба да будемо попут старијег брата завидни што им отац отвара ризнице дома свог, већ и ми попут оца треба да се радујемо њиховом повратку. Иако Свети Владика није подробније писао о томе касније, он је такав став изражавао свим својим бићем. Зато и не треба чудити што ће Англикански бискуп Џорџ Бел (George Bell, 1883–1958.г.) Владикино уснуће у Господу, описати као „смрт светитеља“ и „пророка Божијег“⁶. Предуслов сједињења Цркава по Светом Владици Николају је пре свега постојање међусобне љубави, што је судећи по оваквом његовом ставу нешто што је тада мањкало и једнима и другима, а ништа мање не недела остаје и данас.

Несмањена жеља појединих чланова Англиканске цркве да се врате под окриље Православља није јењавала ни у наредним годинама двадесетог века. Тако, нешто више од две деценије после изношења става Владике Николаја у британској штампи, догодило се нешто што је у сваком погледу утврдило темеље православним екуменским студијама, као и даље путеве православне теологије у екуменском дијалогу.

Удружење Свети Албан и Свети Сергије

У оквиру Удружења Светог Албана и Светог Сергија основаног 1927. године од стране чланова Англиканске цркве и руских интелектуалаца окупљених око православног Института Светог Сергија у Паризу, се циљем међусобног упознавања и промивисања вредности двеју Цркава, 1933. године дошло је до неочекиване прекретнице. Наиме, на састанку уружења о. Сергије Булгаков је запрепастио како своје колеге са Института, тако и многе Англикаце предложивши да Православни и Англикаци у оквиру удружења заједнички приступе Светој тајни Евхаристије пошто су достигли степен „духовног међузаједништва“ (spiritual intercommunion).⁷ Овај предлог је иазазвао праву буру међу богословима како у удружењу тако и изван њега и истовремено стекао како љуте противнике, тако и заклете присталице. Не улазећи за сада у реакције на овај предлог покушаћемо да образложимо богословску логику којом је вођен о. Сергије Булгаков.

Екуменски програм о. Сергија Булгакова

У свом излагању о. Сергије Булгаков полази од појма духовно међузаједништво, који објашњава не као сагласност по духовним питањима, односно питањима вере, већ као заједницу која се заснива првенствено на благодати Духа Светог.⁸

⁶ M. Heppel, *George Bell and Nikolai Velimirović, Story of a Friendship*, Birmingham: Lazarica Press, 2001., стр. 87–93.

⁷ 'General Report of the Fellowship Conference, June 1933', *Journal of the Fellowship* 20 (1933), стр. 12

⁸ S. Bulgakov, *By Jacob's Well*, in: S. Bulgakov, *A Bulgakov Antology* (ed. J. Pain and N. Zernov), London: SPCK 1976, стр.102.

Полазећи од претпоставке да потпуна догматска сагласност није могућа и да је за отпочињање процеса уједињења потребан догматски минимум Булгаков прихвата догматски минимализам, али се истовремено противи заједништву у постављеном на основу доктринараних преговора јер „заједништво неће бити постигнуто кроз надметање богослова истока и запада, већ само на основу заједнице пред Олтаром“⁹. Он даље сматра да успостављање јединства није могуће не само кроз процес теолошких дебата, већ ни као производ договора највиших црквених тела која уређују догматска питања, јер хијерархијски и догматски максимализам онемогућава да се до уједињења дође кроз овакве начине.¹⁰

Шта нам онда преостаје поставља се питање. Овде долази до изражаја богословска креативност о. Булгакова. Дефинишући догму на као писани легализам, већ као живо деловање или боље рећи „Богоживљење“, Булгаков у догматском минимуму не види доктринарну сагласност по основним теолошким питањима, већ благодатни живот који се установљава Крштењем, и стално изнова потврђује кроз Свету Евхаристију.¹¹ На тај начин Булгаков спаја ова два наизглед супротстављена становишта о духовном међузаједништву у једно, јер Православна и Англиканска црква имају и Крштење и Евхаристију и у обема делује Дух Свети чинећи их Црквама.¹² Међутим, иако обе цркве, и Православна и Англиканска имају и Крштење и Евхаристију то не значи да треба одмах ући у заједницу, већ да заједници на универзалном новоу треба да претходи Евхаристијско „међузаједништво“ у оквиру самог удружења Светог Албана и Светог Сергеја.

Сам појам „међузаједништво“ који Булгаков користи указује да јединство још није успостављено и да се ради о духовном општењу две или више заједнице. Пошто је Булгаковљев пројекат ограничене природе и дејства, тј. применљив се само унутар граница удружење он предлаже и три суштинска корака које треба чланови удружења да испуне да би и остварили потпуно заједништво које би касније послужило као модел за уједињење Цркава. Прво, треба да постоји потпуна свест о томе да је нејединство и разједињење грех, и да се само кроз покајање он превазилази у једној новој заједници. Тиме се доводи у питање самозадовољност неких хришћанских заједница и њених чланова да само и искључиво оне представљају истинску Цркву и стиче свест о грешности самог тог става. Друго, међузаједништво треба да буде пројекат целе Цркве, у смислу свих њених конститутивних елеманата од епископа, преко презвитера и ђакон до лаика. Зато Булгаков предлаже да „светотајински благослав“ (sacramental blessing) за улазак у Евхаристијско међузаједништво унутар Удружења треба бити дат од епископа обе Цркве. Овај благослов треба да служи и као отпуштање грехова, односно самог греха разједињености, али и да буде формална дозвола црквених власти, тј. епископа да се уђе у Евхаристијско општење.¹³ Тиме, цео пројекат не би био само подухват лаичких ентузијаста, већ би имао и потврду црквених ауторитета. Трећи и најважнији корак је само приступање Евхаристији, али не као циљу целокупног пројекта сједињења, већ као средством да до јединства заиста дође. Ово је једно од највише критикованих места у целом

⁹ By Jacob's Well, стр. 112–113.

¹⁰ A. F. Dobbie-Bateman, 'Footnotes (IX) — In quos fines saeculorum', *Sobornost* 30 (1944), стр.7; and Nikolai Zernov, 'Some Explanations of Fr Bulgakov's Scheme for Intercommunion' (n. d.), Fellowship of St Alban and St Sergius Archives.

¹¹ A. Karpov, 'Anglo-Russkaia Konferentsiia v High-Leigh: s 25-go do 30-e aprelia 1930g', *Put* 24 (1930), стр. 90.

¹² By Jacob's Well, стр.111–112.

¹³ B. Geffert, Sergii Bulgakov, the Fellowship of St Alban and St Sergius, Intercommunion and Sotiology, *Revolutionary Russia* 17 (June 2004), стр. 115.

Булгаковљевом предлогу, јер циљ истовремено представља и средство. Као теолошко оправдање оваквог става о. Булгаков новоди да се поделе у Цркви не могу залечити људским капацитетима, већ само Божијом силом која дејствује кроз Свету Тајну Евхаристије. Тврдећи да „нам је јединство са Христом дато само кроз Свету Евхаристију“¹⁴, Булгаков заправо показује да нисмо ми ти који улазимо у заједништво међу собом, већ сам Христос уједињујући нас са Собом у Евхаристији, нас међусобно уједињује. Према томе, посредством Христа смо уједињени међусобом чиме постајемо једно Тело, обожено човечанство, што је уједно и циљ нашег стремљења да будемо једно са Христом.

Одговор о. Георгија Флоровског и његово екуменско становиште

Булгаковљев предлог је одмах поделио само Удружење на два табора, један који је ватрено подржавао овакву стратегију сједињења, и други који је у целом пројекту видео опасност по даљи екуменски дијалог. Првак другог табора био је отац Георгије Флоровски, млађи колега о. Булгакова са Института Светог Сергеја, који је према мишљењу многих, својом теолошком аргументацијом коју ћемо изложити у наредним редовима, и осујетио примену Булгаковљевог плана.

Прво, о. Флоровски као и о. Булгаков полази од исте еклисиолошке претпоставке да су хришћани првенствено уједињени са Христом и бивајући једно са Њим они задобијају и заједницу међусобом. Центар те заједнице је сам Христос, а сила која успоставља и објављује заједништво је Дух Свети, те према томе ова заједница није људска творевина. Ако је Христос један и Црква је једна, те уколико признамо постојање подела у самој Цркви попут тзв. теорије грана, тврдили би супротно, тј. да Црква није једна и да не поседује јединство, нити саборност као меру јединства. Међутим, сама чињеница да је Црква једна, јединствена и саборна наводи о. Флоровског на закључак супротан оном који изводи о. Булгаков. Све што се, према Флоровском, противи духу саборности заправо пребива ван граница Цркве и ван заједништва са Христом. Према томе, не може бити говора о сједињењу Црква, већ само о општем повратку под окриље Православља, односно унутар граница Православне цркве као јединог чувара заједништва са Христом.¹⁵ Флоровски при томе не идеализује Православну цркву, бивајући свестан свих њених мана и недостатака, односно њене несваршености.¹⁶ Међутим, Православна црква као наставак древног Хришћанства, обликованог Светим Оцима и Васељенским Саборима, по Флоровском сведочи својим унутарњим животом да Свети Дух у потпуности дише у њеним Тајнама.¹⁷ Према томе, целокупну ствар не треба гледати као проблем уједињења хришћана, већ првенствено као проблем раскола, сецесије и разједињености од једне истинске Цркве.¹⁸

Друго, Флоровски као и Булгаков полази од чињенице да је за уједињење потребна љубав. Он попут Булгакова сматра да та љубав јесте дар Духа Светог, који доноси поред љубави и дар мира. Јединство у Духу Светом на најбољи начин изражава саборну односно католичанску природу Цркве као Тела Христовог. Према томе саборност се изражава кроз заповест љубави. Ова љубав треба по Флоровском

¹⁴ The Eucharistic Dogma, in: Fr Sergius Bulgakov, *The Holy Grail & the Eucharist*, (translated and edited by B. Jakim), Hudson: Lindisfarne books 1997, стр. 120.

¹⁵ The true Church, in: *Ecumenism I, A doctrinal Approach*, XIII vol. of the Collected Works of Georges Florovsky, Vaduz: Büchervertriebsanstalt, 1989, стр. 134.

¹⁶ The Quest for Orthodox Unity and the Orthodox Church, стр. 140.

¹⁷ The true Church, стр. 134.

¹⁸ The Quest for Orthodox Unity and the Orthodox Church, стр. 137.

да буде самоодрицање и самопредавање сваког њеног члана, да би се достигла саборност Цркве и јединство у Духу.¹⁹ Могло би се рећи да до ове тачке постоји сагласност између Флоровског и Булгакова, међутим разлика је у томе што Флоровски љубав које је доживљена у оквиру Удружење између Православних и Англичанаца не сматра даром Духа Светог, већ производом људских осећања и емоција. То мишљење заснива на чињеници да заједница у љубави која је постигнута у оквиру удружења није истовремено и заједница у истини. Пошто ова љубав није самоодрицање од личних убеђења чланова Англичанске цркве говори да није упуштањем савршено једномишље и једнодушност, који карактерише саборну Цркву.²⁰ Љубав која постоји у Удружењу и на коју се о. Булгаков позива као на довољну основу за јединство, Флоровски види пре као природну људску склоност и симпатију, него у Цркви обожену љубав. Јер само у Цркви љубав се прерађује добијајући пуноћу оне љубави којом ближње волимо као себе саме.²¹ Међутим, пошто Англичанци нису у Цркви, и самим тим ни у Христу, они нису ни у могућности да имају силу жртвене љубави Христове. Једини начин је да се задобије ова љубав је спремност да се одрекне индивидуалистичке и сектаријанске свести, зарад стицања једног саборног ума. Јер једино уколико међу Англичанцима постоји свест и одговорност не за поделу, већ пре за сопствену отпалост од једине, праве и истинске Цркве, онда се не може рећи да је достигнуто јединство у истини, као прерогатив и јединства у Телу Христовом.²²

Треће и последње се тиче саме Свете Евхаристије. Флоровски као и Булгаков сматра да је Света Евхаристија првенствено Света Тајна љубави и јединства.²³ У Светој Евхаристији се повезује заповест љубави са Тајном Свете Тројице, јер се сама Тајна Нераздељиве и Јединосушне Тројице објављује као Тајна љубави. Међутим, љубав као уједињујућа сила у Светој Евхаристији не уједињује само моралном, духовном или неком другом везом, већ пре свега онтолошком везом органског живота у Христу. Флоровски заправо тврди да се јединствени живот у Богочовеку отвара верницима кроз Евхаристијско причаствовање, а на основу снаге и мере њиховог јединства са Христом.²⁴ Према томе, не може духовно, морално, или љубавно заједништво православних и неправославних да Светом Тајном Евхаристије буде уведено у органско јединство са Богочовеком, како по Флоровском сматра Булгаков, већ само обрнуто мера нашег јединства са Христом и Црквом као Његовим Телом је мера и нашег јединства међу собом. То би значило према Флоровском да постајући једно Тело у Христу, постајемо једно тело са осталима.²⁵

Може се закључити да иако Флоровски дели исте еклисиолошке претпоставке са Булгаковим,²⁶ тумачење тих претпоставки на примеру екуменског дијалога је дијаме-

¹⁹ The Catholicity of the Church, y: *Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View*, I vol. of the Collected Works of Georges Florovsky, Vaduz: Büchervertriebsanstalt, 1987, стр. 42

²⁰ The Catholicity of the Church, стр. 44; такође у: *The Boundaries of the Church in: Ecumenism I, A doctrinal Approach*, volume XIII of the Collected Works, Vaduz: Büchervertriebsanstalt, 1989, стр. 36. Чланак у делимичном преводу на српски (део Црква: Њена природа и задатак) доступан на интернет адреси: <http://www.verujem.org/pdf/florovski.pdf> (приступљено у мају 2009. године).

²¹ The Eucharist and Catholicity, in: *Ecumenism I, A doctrinal Approach*, volume XIII of the Collected Works, Vaduz: Büchervertriebsanstalt, 1989, стр. 51. Српски превод чланка доступан на адреси: http://www.verujem.org/teologija/florovski_evahristija_i_sabornost.htm (приступљено у мају 2009. године).

²² A. F. Dobbie-Bateman, Partial Intercommunion, y: 'General Report', *Journal of the Fellowship*, (June-July 1933), стр. 2.

²³ The Eucharist and Catholicity, стр. 48.

²⁴ The Eucharist and Catholicity, стр. 48.

²⁵ The Eucharist and Catholicity, стр. 49.

²⁶ О томе да Булгаков и Флоровски деле исте еклисиолошке претпоставке постоји слагање код не ма-

трално другачије. Зато ће за Флоровског захтев за „јединством без сједињења“, на основу неког мистичног сусрета а без обзира на црквену припадност бити пука обмана.

Традиционални модели Православне цркве у екуменског дијалогу — акривија и икономија

Православна теологија је до почетак двадесето века је искључиво своје односе према неправославних хришћанима сагледвала у оквиру два модела, један акривијски (од грчке речи ἀκρίβεια) који се одликује строгим следовањем канонима и правилима Цркве у одношењу према шизматичима и јеретичима, и други икономијски (од грчке речи οἰκονομία) који карактерише одлука пастира (епископа, помесног или весељенског сабора) да се изузетним случајевима када држање слова канона може да нанесе више штете Цркви и сваком њеном члану на целокупном плану спасења одступи од строге црквене и канонске дисциплине у свом односу према шизматичима и јеретичима.²⁷ И један и други модел се полазили од чињенице да ван Православне цркве не постоји благодат Духа Светог и да сви који су ван њених граница, а желе да буду у заједници са православнима морају придећи неком од ова два модела. Уколико се ова два појма користе за оцену валидности Светих Тајни неправославних хришћанских заједница, онда у случају акривијског приступа Свете Тајне хришћанских заједница, које су ван канонских и институционалних граница Православне цркве не би имале никакву валидност и при приступању чланова тих заједница Православној цркви оне би се морале изнова вршити. У икономијском приступу Светим Тајнама неких хришћанских заједница Црква би признавала одређену мере Божије благодати, па чланови тих хришћанских заједница који приступају Православној Цркви би се ослободили поновног вршења неких Светих Тајни.

Иако су ова два модела често доминантни обрасци у руковођењу Православних у односу према неправославним хришћанским заједницама чак и данас, православна теологија све више има тенденцију да своје односе са другим хришћанима регулише ван граница ових појмова. Порекло ове тенденције између осталог лежи и у дебати о екуменским питањима која се тридесетих и четрдесетих године прошлог века водила између оца Сергеја Булгакова и оца Георгија Флоровског и између њихових пристилица.

Булгаков полази од становишта да ни једна историјска Црква не може у тој мери бити окренута самој себи, да игнорише свет који постоји ван њених граница.²⁸ Постојеће поделе, које су сплетом историјских околности озваничене кроз канонско право, намеће одређену процедуру у третману оних који су отпали од јединства. Међутим тај легалистички третман иако има још увек има нормативну форму живот је одавно превазишао. У прилог против акривијског модела Булгаков наводи да канони донети као заштитна мера у борби са одређеном јереси, су као такви изгубили значај данас јер нема више директне претње животу Цркве.

лог броја аутора. Видети: A. Klimoff, Florovsky and Sophiological Controversy, *St. Vladimir Theological Quarterly* 49 (2005), стр. 67–100; S. Nikolaev, Bulgakov and Florovsky: In Search of Ecclesiological Foundations, у: S. T. Kimbrough (ed.), *Orthodox and Wesleyan Ecclesiology*, New York: St Vladimir's Seminary Press 2007, стр. 87–103.

²⁷ Видети: G. J. Thomson, Economy, *Journal of Theological Studies* 16 (1965), стр. 368–420; J. H. Erikson, Sacramental Economy in Recent Roman Catholic Thought, *The Jurist* 48 (1988), стр. 653–667; и The Reception of Non-Orthodox into the Orthodox Church: Contemporary Practice, *St Vladimir's Theological Quarterly* 41 (1997), стр. 1–17.

²⁸ By Jacob's Well, стр. 101.

Нова реалност је низ хришћанских заједница које се разликују по степену и дубини учешћа у Цркви као Телу Христовом, али све имају један заједнички именитељ по коме се и зову хришћани а то је Христос. Према томе иако древни канони забрањују молитвену заједницу са расколницима, молитвено општење са осталим хришћанима које има свој климакс у евхаристијском сабрању, није ствар икономије као слободе од строге црквене дисциплине, која исто као и акривија инсистира пре на разликама него на сличностима, већ пре свега заједнички хришћанско достигнуће и капацитет да се потврди јединство које већ реално постоји у Христу. Према томе, Булгаков радикално одбацује метод да се јединство са осталим хришћанским заједницама упоставља било на основу примене стриктне црквене дисциплине или одступања од исте. Булгаков се ипак залаже за једну врсту икономије, у случају када Православна црква из чисте љубави ограничава своју пуноћу Светотајинског живота, зарад молитвеног и Евхаристијског јединства са оним хришћанским заједницама које сплетом историјских разлога тај степен узрастања у Духу нису стекли. Међутим, то по Булгакову није одрицање од вере, већ је првенствено љубавна жртва и уступак њиховој слабости.²⁹

Отац Флоровски као и о. Булгаков полази од чињенице да ван институционалне Православне цркве није духовна опуштеност и оскудност, већ да постоје и остале хришћанске заједнице у којима Свети Дух дише и освећује.³⁰ Међутим, како се јединство Цркве гради јединством Духа и савезом мира (Еф. 4, 3) иако Свети Дух освећује заједницу, због недостатка љубави у тим заједницама се не остварује исцељење па самим тим ни спасење.³¹ Зато, Флоровски пратећи Светог Августина Хипонског закључује да границе Цркве нису ни канонске, ни институционалне, већ су то границе спасења пошто благодат која постоји ван саборности не спасава. Уколико границе Цркве нису канонске и уколико се ван канонског прага Цркве и даље простире њена мистична територија онда није адекватно однос са другим хришћанима уређивати на основу стриктне примене канонског права или акривијског модела. Међутим, то опет по Флоровском не значи да примена икономијског модела као пастирске корекције канонске свести може да уреди овај однос. Индиректно критикујући и Булгаковљеву идеју „светотајинског благослова“ као начина отпуштања грехова разједињености, Флоровски доводи у питање целокупну праксу којом се на основу модела икономије кроз разрешење и отпуштање грехова члановима расколничких заједница прећутно савршава крштење, миропомазанье или рукоположење ђакона или свештеника.³² Ако је икономија пастирство, онда мора да постоји одговорност пастира за спасење оних који се примају у Православну цркву из других заједница, те мора да постоји најстрожа акривија, али не као канонски легализам, већ пре као Светотајинска реалност.³³ Зато Флоровски одбацује икономијско тумачење канона, јер оно не представља учење Цркве, већ само посебно богословско мишљење да Црква има власт и право да оно што није било прогласи оним што је било као што то чини у случају Светих тајни расколника.³⁴ Главни узрок овакве икономијке праксе ослабађања од одређених Светих Тајни по

²⁹ By Jacob's Well, стр.104.

³⁰ The boundaries of the Church, in: *Ecumenism I, A doctrinal Approach*, XIII vol. of the Collected Works of Georges Florovsky, Vaduz: Büchervertriebsanstalt, 1989, стр. 42. Српски превод чланка доступан на адреси: http://www.verujem.org/teologija/florovski_o_granicama_crkve.htm (приступљено у мају 2009. године).

³¹ The boundaries of the Church, стр. 42.

³² The boundaries of the Church, стр. 40.

³³ The boundaries of the Church, стр. 38.

³⁴ The boundaries of the Church, стр. 40.

Флоровском не лежи у пастиркој љубави и одговорности за спасење других хришћана, већ у снисхођењу Православних шизматичкој уврђљивости.³⁵

На крају можемо да закључимо да су и Булгаков и Флоровски као активни учесници екуменског дијалога увидели све слабости дијалектичког пара акривиа-икономиа, те су своје еклисиолошке претпоставке тражили изан модела која је утемељила претходна православна теологија, и то на следећи начин: Булгаков је нашао инспирацију у мистичној равни хришћанског јединства потврђену пре свега сличним мистичним искуствима свих хришћана, док се Флоровски вратио на ауторитет Отаца Цркве, пре свих Светог Августина и његовог разликовања између валидности и реалности Светих Тајни. Обојица одбацују модел акривије као примену стриктне канонске дисциплине у одношењу према расколницима: Булгаков зато што је тај модел само утврђује разједињеност и као такав је превазиђен, док Флоровски зато што су границе упостављене канонима далеко уже од мистичних граница Цркве успостављеним од стране Духа Светог. Међутим, ни икономисјки модел не пружа основу за екуменски дијалог, јер по Булгакову њиме се границе међу хришћанима не отклањају него изнова успостављају, док по Флоровском Црква нема ни право ни власт да икономише Светим Тајнама јер тиме доводи у питање само основе свог постојања и своди Светојински живот на пуки магијски ритуал.

Закључак

Иако се сва три горе анализирана богословска становишта разликују у начину на који треба приступити екуменском дијалогу, при чему су разлике Булгакова и Флоровског у тим питањима дијаметрална, све тројице аутора деле заједничке теолошке протпоставке често које би се могли сумирати у пар тачака.

Прво и основно за сву тројицу поменутих богослова је љубав као основни принцип којим треба да се руководимо у екуменског дијалогу. Не треба давати додатна објашњења да је не само Црква, већ и цела творевина израз љубави, па да са те стране љубав треба да уређује наш однос не само са Богом и ближњим, већ и са осталим заједницама које сматрају себе хришћанским. Док је у персоналном контексту љубав нешто супротстављено самољубивости, у екуменском контексту љубав треба бити супротстављена религиозној самодовољности и искључивости.

Друго, стање разједињености хришћана је грех и упостављање поновне саборности је приоритет. При томе не треба сметнути са ума да је одговорност неправославних хришћана за сопствену отпалост од једне, праве и истинске Цркве највећа, али исто тако да само љубав православних може да им помогне да се одрекну сектаријанске свести зарад стицања саборног ума.

Треће, као што Православна црква има највећу одговорност за спасење света и обожење људског рода, тако има и највећу одговорност за успостављање јединства и спасење осталих хришћана на основу своје историјске пуноће и неокрњеног спасилачког потенцијала.

Према томе, обавеза православног богословља, укључујући ту и српско је да сведочећи саборну свест Цркве, води Православље у даљи дијалог са осталим хришћанима, не иштући при томе победу, како то каже Свети Григорије Богослов, већ повратак браће чија нас одвојеност раздира.

³⁵ Више о употреби покла икономије код Флоровског видети у чланку Т. Grdzeldze, Using the Principle of Oikonomia in the Ecumenical Discussions. Reflections on "The Limits of the Church" by George Florovsky, *The Ecumenical Review*, 56, 2 (2004), стр. 234–246.

Abstract: The aim of this article threefold. The first is to analyse the accounts of three great Orthodox theologians of the first half of the 20th century, St. Nikolaj Zicki, Fr. Sergey Bulgakov and Fr. George Florovsky in the ecumenical matters of the Orthodox Church. The second is to show that despite of the theological differences in ecumenical matters, these three authors shared the same basic propositions, which formed the univocal attitude of the Orthodox Church toward the other Christian churches. The third is to demonstrate that for Bulgakov and Florovsky neither *akribeia* as the strict discipline in canonical matters, nor *oikonomia* as the exemption from the strict rule could be the applicable models in the relation of the Orthodox Church with non-orthodox Christians.